УДК 821.161.3-1

КАНЦЭПТ *КАХАННЕ* ЯК СРОДАК АКТУАЛІЗАЦЫІ ПАЭТЫЧНАГА ТЭКСТУ (на матэрыяле твораў беларускай жаночай паэзіі)

Л.М. Мазуркевіч, В.А. Рубанава
(Мазыр, Беларусь)

Артыкул прысвечаны вызначэнню вобразна-выяўленчай ролі канцэпту каханне ў паэтычных тэкстах Н. Мацяш, Г. Каржанеўскай, Я. Янішчыц, Р. Баравіковай

Паняційнае ядро канцэпту *каханне* акружана пэўнымі асацыятыўнымі значэннямі, большасць з якіх мае метафарычны змест. Метафарычны падыход прадугледжвае параўнанне нейкай эмоцыі на падобныя да яе з‟явы. У лірычных вершах каханне традыцыйна прадстаўлена актыўным суб‟ектам дзеяння, якому ўласцівы чалавечыя якасці. Яно можа дзесьці жыць, ісці, бегчы або затаіцца, спаць, вітаць чалавека або падманваць яго, кіраваць чалавекам або служыць яму, адорваць яго ці нечага пазбаўляць: *Ты пакліч мяне. Пазаві. / Там заблудзімся ў хмельных травах. / Пачынаецца ўсе з любві, / Нават самая простая ява…* [1, 31]; *Сама вясна з'яднала нашы душы, / Сама любоў нас вынесла з агню. / … І ўсѐ ж баюся я радком парушыць / І разбурыць між намі цішыню…* [1, 70]; *А быў пасаг мой не зусім заможны: / Вось толькі крылы лѐгкіх рук і броў. / У самы смутны час, у час трывожны / Ўзыдзі, любоў…* [1, 118]; *Баюся я нявыказаных слоў, / Яны – палын, яны дурман і мята. / Прыходзіць позна лепшая любоў, / Як за пакуты горкія адплата…* [1, 174]; *Гэта верасень блытае зноў / са спякотаю мокрую навісь, / бо калі адыходзіць любоў / прачынаецца злая нянавісць…* [2, 74]; *Якім ты ѐсць і стаць якім гатовы, – / Хай светлай будзе лѐсу каляя! – / Ад злой няўдачы, ад ліхой намовы / Хай беражэ цябе любоў мая…* [3, 114]; *Укрый мяне, любоў мая, / Хоць позіркам замілаваным…* [4, 213]; *Трывожнае, трывушчае ты, / Сэрца, / Цябе, / Нібы стыхія першабытная, / смяротна перапоўніць пачуццѐ цябе…* [5, 86]. Каханне можа мець і ўзрост: *І толькі восенню імглістай / Жыве мая душа наноў, / Калі з курлыканнем і свістам / Адносіць юную любоў…* [1, 168]; *Ну як табе пад інеем, вяргіня, / ты нібы радасць позняга кахання, / а вось жа кажа: святамі пакіне, / бы абяцае раніцы змярканне…* [2, 163]; *Вось гэтак жа з глыбінь гадоў, / пад пераліў залітнай пташкі, / між дрэў бялюткаю рубашкай / азвецца першая любоў…* [6, 159].

Вобразы, якія паўстаюць перад чытачом у лірычных вершах, абумоўлены, перш за ўсѐ, гендарнымі характарыстыкамі, бо жаночая душа поўніцца такімі эмоцыямі, якія мужчына з-за прыроднай стрыманасці і прагматычнага складу свайго характару не здолее так умела і дакладна перадаць. Так, каханне прыпадабняецца паэткамі да вадкасці, якую яны прагнуць паспрабаваць, каб наталіць пачуццѐвую смагу: *Любві не наталіць / скупой дажджынкай дня. / А жыць – пакуль баліць / На сэрцы вышыня…* [1, 101]; *Яна адна тут, ясная крыніца. / Цяпер ты і не думаеш, бадай, / Што толькі ў ѐй адзінай і бруіцца / Жыццѐ, якім гаворыць з намі гай… / Любоў… Яна – як гэтая крыніца…* [3, 24]; *Гэты снег, як маѐ каханне, / Як шчасце наша: Праз месяц, бадай, растане / І зноўку ляжа…* [7, 140]; *Як рака на лузе завіваецца, / Так настрой / майго каханага / мяняецца / То ласкавы ѐн, / акрылены без меры, / то зняверany, / як раб каля галеры…* [8, 24]; *Відаць, рака маей любові / Абмялела, / І*

МГПУ им. И.П. Шамякина

там, дзе грозныя віры / Калісь кіпелі, / Залеглі плѐсы спакваля, / Узніклі мелі… / Няхай… [7, 154], або яно падобна да раслін ці жывѐл: *Аціхне шум. Ацяжалее крона. / Ды зноў успыхне лісцік выразны. / І блаславіць нашчадак акрылѐна / Кахання сад і ластаўку вясны…* [1, 251]; *Траве, якую шэрсціць град, / дзе грэе лапкі птах азяблы / і спакушае жонак гад / пакаштаваць таемны яблык…* [2, 45]; *А мне зіма – як не зіма, / А мне ў тваіх вачах / цвіце сланечнік…* [3, 60] ці да святла, якое зіхаціць, пераліваецца, гарыць, грэе: *Цяпло раптоўнае адлігі – / І свет нанова маладзѐн. / І ў звоне дзѐн разносяць крыгі / Твайго святла празрысты звон…* [1, 53]; *О гэта ззянне спадзявання, / Што будзем, будзем разам мы, / Што лета нашага кахання, / Навек нас выбавіць з зімы…* [4, 184]; *А ѐн маўчыць, далѐкі той мужчына, / Яму на скроні снегу намяло. / Яго кахала дзіўная жанчына, / Яму дарыла дзіўнае святло…* [1, 115]; *Колькі буду жыць – / Датуль журыцца / І ў начы трывожнае маліцца / На тваѐ высокае святло…* [1, 184]; *Прытушыць дождж агеньчык пачуцця, / у небе жораў крыкам адзавецца, / а я спытаю, – як табе жывецца, / ці вычакаў ты долю ад жыцця?...* [2, 19]; *Валасоў маіх ніць залатая / ападзе на гарачую скронь, / не трымаю! / Няхай адлятае / неразумнага сэрца агонь…* [6, 35]; *Даруй за недазволены агон, / за боль і безнадзейнае: кахаю… / Мо ад таго бунтуе радасць скронь, / што сѐння толькі вецер абдымаю…* [2, 80]; *Слата, слата… а ў позірку чаканне, / бы феерверкам выбухне зіма… / Прымроіцца, як ясны дзень, каханне, / цьфу на яго! Яно заўжды чума…* [2, 167]; *І ты мне зорку абяцаў, / І падарыў яе ў шуканні / Цяпла спагады і любові…* [3, 92]; *Кахання растрывожаны агонь. / Лягчэй сцярпець удар каванай пражкай, / мяне праз дзень вядзе твая далонь, / у ноч вядзе, дзе нават дыхаць цяжка…* [6, 19]; *І прыняла б за ўзнагароду, / каб толькі можна мне было, / за гэта цьмянае святло / аддаць наступныя ўсе годы…* [6, 108].

Індывідуальна-аўтарскімі праяўленнямі можна патлумачыць наступныя высновы, якія сведчацца аўтарскімі вершаванымі радкамі:

– каханне можна аддаць, падзяліць, забраць, украсці, забіць: *Мая любоў, ты зналася са страхам, / Але праз прорвы бед і бальшакі – / калінавым і жытнім спелым шляхам / Самой прыродай скламіся радкі…* [1, 55]; *Хацела вымераць любоў, / Я колькасцю / Пяшчотных слоў. / Засведчыць можа толькі ціш / Маю памылку, – / ты маўчыш…* [7, 62]; *Якім ты ѐсць і стаць якім гатовы, – / Хай светлай будзе лѐсу каляя! – / Ад злой няўдачы, ад ліхой намовы / Хай беражэ цябе любоў мая…* [3, 114]; *Я ўжо адчайна праганяю стому, / З дажджу слягога вобраз твой ляплю. / Табе, мой боль, табе – і больш нікому! / Я й перад смерцю вымаўлю люблю…* [1, 185]; *Яшчэ шчака ад рэўнасці гарыць / І просіць прасвятлѐнай прахалоды. / Ах, не загадвай ласкаваю быць: / Дай закахацца раз і назаўсѐды…* [1, 187]; *Ёсць адзінае выйсце – жыць, / Кожнай хвілечкай даражыць, / Той хвілінаю, што – з табою, / Тою вечнасцю, што – без цябе. / І не згледзіш, як нас з любоўю / Ненасытны нябыт заграбе…* [4, 169];

– каханне – вельмі далікатнае пачуццѐ, якое пастаянна трэба ахоўваць і берагчы: *Мая трывожная любоў, / Перад табой я вінавата. / А ты ізноў жывеш наноў – Галубіш боль. Шукаеш свята…* [1, 213]; *Над каханнем маім адзіным, Над чародкай звычайных песень / Песня мая лебядзіная / Лѐтае ў паднябессі…* [8, 41]; *На зломе вольнага крыла / і ў звячэлым слове / Жыві, трагедыя святла, / Маей зямной любові…* [1, 78]; *Няўжо мы некалі сабе даруем, / Што сіраціл і наша пачуцце, / Што ўласнай воляй самі сірацелі, / Засцерагаючыся ад пакут…* [5, 171]; *Я страчвала зімою той каханне, / на справе – толькі пачынала жыць…* [6, 153].

Змест тэкстаў дапытлівы чытач часта суадносіць з біяграфічнымі дадзенымі празаікаў і паэтаў, ацэньвае ўплыў на іх творчасць пошукаў і напрацовак іншых аўтараў, аналізуе таксама сацыякультурную сітуацыю, у якой існаваў чалавек. Аднак галоўным з'яўляецца ўсѐ ж такі факт наяўнасці творчай індывідуальнасці аўтара, дзе галоўнае месца адводзіцца ўсведамленню майстрам слова сваѐй прыналежнасці да пэўнага полу. Як сведчыць паэтычны матэрыял, жанчыны ўсведамляюць сваѐ каханне ў залежнасці ад верагодных вытокаў яго. Найперш, каханне ўзнікае па-за суб'ектам, г.зн. чалавек не можа прасачыць "хімію пачуццяў": *Ты пакліч мяне. Пазаві. / Там заблудзімся ў хмельных травах. / Пачынаецца ўсе з любві, / Нават самая простая ява…* [1, 31]; *Кахаеш ты, і сам каханы, / І думкі чыстыя твае, / Але, бы ў пастку, ў быт загнаны, / І час палѐгкі не дае…* [4, 238]; *Я не адна, / не ў воблаках, – / дзе там! / Прыйдзе суседка – / раскажа пра дзетак. / Стрэну сяброўку – пачую таемны / Шэпт пра каханага – варты паэмы…* [7, 22]; *Трывожнае, трывушчае ты, / Сэрца, / Цябе, / Нібы стыхія першабытная, / смяротна перапоўніць пачуццѐ, цябе…* [5, 86]. Гэта абумоўлівае стаўленне да кахання як да прадвызначанай чалавеку падзеі, падарунка, пасланага з нябѐс: *Блакітам поўняцца яблыкі / Славянскіх адкрытых вачэй. / Мне сѐння любіць безаглядна / Высокая выпала чэсць…* [1, 71]; *На зараслі быллѐм гадоў паляны. / Жыву, пакуль смуткую і люблю. / Прыходзяць людзі – гномы і вулканы – І ў кожным штось таемнае лаўлю…* [1, 254]; *За мукі, за страты – любоў. / Прымі падарунак, не грэбуй, / Тым болей не скардзіся небу / На лютасць ягоных грамоў…* [7, 242]; *З каханнем – як з Богам: / альбо ѐсць вера ў яго існаванне,*
/ альбо на свеце няма нічога такога… [5, 99]; *І цяпельца на гострых проймах: / і сагрэю я, і развяжу, / і ў жарынку сэрца зыначу, / калі ў сэрца мяне ўбярэш ты, / як святло, як святло любові…* [9, 18].

Часта для жанчыны каханне – своеасаблівы палон, што прыносіць неспакой і трывогу, аднак і ў яго здольныя трапіць не ўсе, а толькі асобныя абранніцы лѐсу: *Я любіць пачынаю ўсур'ѐз / Не пакуту, а рогат да слѐз! / Ўсѐ шукаю (з далѐкім табою), / Дзе мяжа чалавечага болю…* [7, 64]; *Безвыходнасцю свет замглены: / Як жыць мне цяпер? / Як жыць? / Лѐгка, лѐгка быць улюблѐнай, / Ды цяжка – любіць…* [7, 134]; *Як жа трудна дыхаць мне, каханы. / Умываюся тугой – пячэ…* [4, 211]; *…Не пакідай / на той мяжы, / што між гарачаю любоўю / І між нянавісцю ляжыць…* [7, 65]; *Не трэба, дружа, не сваці / Ты мне любоўю: / Баюся сэрцам прырасці, / Баюся болю…* [5, 62]; *Як жа гэта, / што мне – не судзілі вяртання, / Каб застацца ў нязменнай любові – табе…* [1, 175]; *Павер, каханы, я – ў даўгу! / Калі б яшчэ мацней любіла, / мяне б не так самота біла, / што нават плакаць не магу…* [2, 26]; *На галінах, ад ветру каляных, / захлынаецца лісце ў журбе, / у імя несустрэтых каханых / я аднойчы забуду цябе…* [2, 78]; *Баюся я нявыказаных слоў, / Яны – палын, яны дурман і мята. / Прыходзіць позна лепшая любоў, / Як за пакуты*

МГПУ им. И.П. Шамякина

горкія адплата… [1, 174]; *Прывязацца б душою і целам, / вочы б сінія прагна любіць / колькі помню сябе – ўсѐ хацела / я жанчынаю вернаю быць…* [2, 139].

У поўнай меры ацаніць набытае пачуццѐ – сваѐ каханне – можа толькі той, хто заслужыў такі падарунак сваімі пражытымі мінулымі пакутамі і праблемамі: *Як вераломн – спрэс! – цвітуць сады, / Што і гаркоты больш не заўважаю… / Чакаю – скрозь! Чакаю – назаўжды / таго, каго любіла і кахаю…* [1, 230]; *За мукі, за страты – любоў. / Прымі падарунак, не грэбуй, / Тым болей не скардзіся небу / На лютасць ягоных грамоў…* [7, 242]; *Не зусім была і жаданая, / вінаваты шал капяжоў, / а я хацела ж быць каханаю, / а чакалася ж – не ішоў!* [6, 190]; *І трачу на спрэчкі хвіліны, / І сэрца тыраню праз дым, / Хоць знаю, ніхто не павінны / У трудным каханні маім…* [1, 181], *Ну як табе пад інеем, вяргіня, / ты нібы радасць позняга кахання / а вось жа кажа: святамі пакіне, / бы абяцае раніцы змярканне…* [2, 163]; *І толькі восенню імглістай / Жыве мая душа наноў, / Калі з курлыканнем і свістам / Адносіць юную любоў…* [1, 168]; *Баюся я нявыказаных слоў, / Яны – палын, яны дурман і мята. / Прыходзіць позна лепшая любоў, / Як за пакуты горкія адплата…* [1, 174].

Такім чынам, у свядомасці сучаснай жанчыны канцэпт *каханне* рэалізуе адзінства традыцыйных і сучасных уяўленняў, якія ўзаемадзейнічаюць або супрацьстаяць адно другому. Ядро канцэпту ў лірычных вершах утвараюць тыповыя прыкметы, вербалізаваныя разнастайнымі вобразамі, звязанымі з уяўленнямі пра каханне. Вобразы кахання могуць мець характар агульнавядомых і зразумелых (персаніфікацыя кахання, прыпадабненне да свету, вады і г. д.), а таксама індывідуальна-аўтарскіх, якія не сустракаюцца ў звыклых апісаннях гэтага пачуцця.

Літаратура

1. Янішчыц, Я. Выбранае / Я. Янішчыц. – Мінск: Выш. школа, 1998. – 271 с.
2. Баравікова, Р. Пад небам першага спаткання: лірыка / Р. Баравікова. – Мінск: Маст. літаратура, 1990. – 174 с.
3. Мацяш, Н. Паварот на лета: вершы, паэмы / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літаратура, 1986. – 158 с.
4. Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязой. Вершы і паэмы (1962–1992) / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літаратура, 1993. – 301 с.
5. Мацяш, Н. Душою з небам гаварыць: выбр. лірыка / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літаратура, 1999. – 462 с.
6. Баравікова, Р. Дрэва райскай птушкі: лірыка / Р. Баравікова. – Мінск: Маст. літаратура, 2007. – 270 с.
7. Каржанеўская, Г. Невымоўнае: вершы / Г. Каржанеўская. – Мінск: Маст. літаратура, 1991. – 287 с.
8. Каржанеўская, Г. Асенні мѐд: вершы розных гадоў / Г. Каржанеўская. – Мінск: Маст. літаратура, 1999. – 159 с.
9. Мацяш, Н. Богава дрэва: вершы / Н. Мацяш. – Мінск: Про Хрысто, 2004. – 68 с.

МГПУ им. И.П.Шамякина